

Türkiye’de Tıp Tarihi ve Etik Alanına Ait Anabilim Dallarının, Akademik Kadroların ve Lisansüstü Tezlerin Nicel İncelenmesi

Quantitative Investigation of Departments, Academic Staff and Graduate Theses in the Field of History of Medicine and Ethics in Turkey

Oya ÖGENLER^a, Ahmet AKSU^b

Özet

Giriş: Türkiye’de Tıp Tarihi ve Etik alanında yapılan tez çalışmalarının lisansüstü öğrencilerin eğitimi yanı sıra doğrudan veya dolaylı olarak sağlıkla ilgili konularda sorunların tespit edilmesi ve çözümlenmesine katkı sağladığı ileri sürülebilir. **Amaç:** bu çalışmada Türkiye’de Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dallarının, alanda çalışan öğretim elemanlarının dağılımı ve tez çalışma konuları bakımında genel bir irdeleme yapmak, güncel durumun değerlendirilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. **Yöntem:** Kesitsel tanımlayıcı türde olan bu çalışma 1-31 Ekim 2023 tarihleri arasında YÖK web sayfasındaki Tıp Tarihi ve Etik Anabilim dalları ve mevcut öğretim elamanları ve Ulusal Tez Merkezinde bu alanda yazılan tezler Anabilim Dalı’nın farklı isimlerine göre belirlendi. Excel programına veriler aktarılarak değerlendirildi. **Bulgular:** YÖK web sayfasında yer alan bilgilere göre ülkemizde 58 Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalında 28 profesör, 20 doçent, 38 doktor öğretim üyesi, üç öğretim görevlisi 13 araştırma görevlisi bulunduğu; Ulusal Tez Merkezi web sitesindeki bilgilere göre ise alana ait 266 tez yayımlandığı, tezlerin 112’sinin tarih, 154’nün etik konuları üzerine olduğu; tezlerden 112’sinin yüksek lisans, 142’sinin doktora, 12’sinin ise tıpta uzmanlık derecesinde yapılan çalışmalardan üretildiği tespit edildi. **Tartışma ve Sonuç:** Türkiye’de Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dallarının ve görev yapan öğretim elemanı dağılımının ülkemizdeki üniversitelerin genel dağılımına benzer olduğu düşünülmektedir. Alanda lisansüstü yapılan tez çalışmalarında etik ve tarih üzerine konularla ilgili seçimin benzer oranda olmasının, alanın kendine has özelliğine uygun olumlu bir bakış açısı olarak değerlendirildi. Son olarak çevrim içi ortamda bulunmayan Tıp Tarihi ve Etik alanında yapılan çalışmaların kısa zamanda dijitalleştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi; etik; üniversite; akademik tez; öğretim elemanı

Abstract

Introduction: Thesis studies in the field of History of Medicine and Ethics in Turkey contribute directly or indirectly to the identification and solution of health-related problems as well as the education of graduate students. **Objective:** This study aimed to provide a general overview of the Departments of History of Medicine and Ethics in Turkey, the distribution of faculty members working in the field, and the topics of thesis studies, as well as contribute to the evaluation of the current situation. **Method:** This cross-sectional descriptive study was conducted between October 1 and 31, 2023, by identifying the Departments of History of Medicine and Ethics and current faculty members on the YOK web page and the theses written in this field in the National Thesis Center according to the different names of the department. The data were transferred to the Excel program and evaluated. **Results:** According to the information on the YOK website, there are 28 professors, 20 associate professors, 38 doctoral faculty members, three lecturers and 13 research assistants in 58 Departments of History of Medicine and Ethics in our country.

^a Doçent Doktor, Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Mersin, Türkiye. ✉ oyaogenler@gmail.com ORCID: 0000-0002-5118-6170

^b Yüksek Lisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Mersin, Türkiye. ORCID: 0009-0006-3551-4812

Gönderim Tarihi: 19 Kasım 2023 • Kabul Tarihi: 21 Aralık 2023

According to the information on the National Thesis Center website, 266 theses were published in the field. One hundred twelve of the theses were on history and 154 on ethics; 112 of the theses were master's degrees, 142 were doctoral degrees, and 12 were produced from studies conducted at the medical specialty degree. Discussion and Conclusion: The distribution of the Departments of History of Medicine and Ethics in Turkey and the distribution of faculty members is similar to the general distribution of universities in Turkey. The similar selection of topics on ethics and history in postgraduate thesis studies in the field was evaluated as a positive perspective in accordance with the unique characteristics of the field. Finally, it is important to digitize the studies in the field of History of Medicine and Ethics, which are not available online, in a short time.

Keywords: *History of medicine; ethic; university; academic thesis; instructor*

GİRİŞ

Tıp eğitimi açısından akademisyenlerin ve öğrencilerin tıp tarihi ve etik eğitimi hakkında neler düşündükleri merak edilen ve üzerinde tartışılan araştırma konularından birisidir. Literatürde bulunan çalışmalarda tıp tarihi ve etiği eğitimi alan öğrencilerin eğitimden nasıl etkilendiği, mesleki becerilerine nasıl yansıtıkları ve elde edilen verilere göre müfredatta neler olması gerektiği üzerinde irdelemeler yapılmaktadır. Dünya Tıp Birliğinin 1999 yılındaki 51. Genel Kurulu'nda "dünyadaki tüm tıp fakültelerine, programlarına zorunlu ders olarak "tıp etiği ve insan hakları eğitimi" eklemelerini önemle önermeye karar verilmiştir. Çalışma alanı tıbbi uygulamalardan kaynaklanan değer sorunları üzerine olan tıp etiğinin eğitiminde Dünya Tıp Birliği'nin politikaları üzerine yapılandırılan konuların yer alması önemlidir. Modern sağlık hizmeti sunumu sırasında karşılaşılan karmaşık ve çok boyutlu ikilemleri yetkin biçimde çözebilme beklentisi ile hekim adayının tıp eğitimi müfredatında yer alan Tıp Tarihi ve Etik konularındaki akademik başarısının mesleki beceriye katkısı açıktır (1-5). Etik eğitiminde kullanılan bilişsel öğrenme hedefine yönelik vaka örneklerinin çalışılması; davranış değişikliğine yönelik küçük gruplarla eğitim; görsel olarak filmlerin tartışılması gibi birçok yöntemin etik eğitimi alan hekim adayının üzerinde olumlu etkisi olduğunu ileri süren çalışmalar bulunmaktadır (4,5). Tıp tarihi eğitimiyle ise hekim adayı tarihsel olarak tıbbi uygulamalarda, epistemolojik anlayışta ve ahlaki kanaatlerdeki değişiklikleri algılayabilecektir. Hekim adayı, tıp tarihi öğrenimi ile insanlık düşünce tarihini bütünleştirebilir; tarihteki bilimsel keşiflerin analizini yaparak bilim araştırmalarındaki metodolojiyi anlayabilir, tıp ile toplum arasındaki ilişki üzerinde farkındalığı artabilir (1,2,4,6). Dünya Tıp Birliğinin etik eğitimi zorunlu kılması ancak tıp tarihi eğitimine yönelik zorunluluğun olmaması ülkeler arasındaki tıp tarihi ve etik alanına özgü müfredat farklılığına neden olabilmektedir. Tarih ve etik eğitiminden beklenti her iki alanın amacına uygun şekilde farklıdır. Ancak ülkemizdekine benzer etik ve tarih boyutu birlikte verilen eğitimlerin hekimlik mesleğinin tarihsel-toplumsal-felsefi ahlaki boyutları hakkında bilgi ve bilinç kazandırma yoluyla hekim kimliğinin oluşmasına katkı sağlayacağı açıktır. Ek olarak Tıp Tarihi ve Etiği eğitimi mesleğin icrası sırasında davranış ve tutum açısından pratik amaca da hizmet etmektedir (3,5,6).

Türkiye'de Tıp Tarihi eğitiminin Cumhuriyet öncesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin eğitim müfredatı içinde bulunması dikkati çekicidir. Tıp tarihi çalışmalarının bu dönemdeki doktorların tıp fakültesinde Türkçe eğitim istemesiyle başladığı ileri sürülmektedir. Tıp eğitiminde kullanılan kelimelerin Türkçe karşılıklarının araştırılması için eski metinlerden yararlanılmış, 1873 yılında Fransızca-Türkçe sözlük basımı yanı sıra tıp tarihiyle ilgili birçok metin basılmıştır. Türklerin tıp bilimine katkıları Osman Şevki Uludağ (1889-1964) ve Galip Ata (1879-1947) tarafından 20. yüzyıl başlarında yapılan tıp tarihi çalışmalarına odaklanmasıyla ortaya çıkarılmıştır. İlk Tıp Tarihi ve Deontoloji kürsüsünün kurulması, 1933 yılında Dr. Akil Muhtar Özden'in (1877-1949) tıp fakültelerini yeniden yapılandırması ve Süheyl Ünver'in (1898-1986) görevlendirilmesiyle gerçekleşmiştir. Ünver'in çabası sayesinde Türk Tıp Tarihi Kurumu (1940) kurulduktan sonra Türk Tıp Tarihi'nin ilk dergisi yayın hayatına başlamıştır. İkinci Tıp Tarihi Kürsüsü ise 1946 yılında Feridun Nafiz Uzluk'un (1902-1974) Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde profesör olmasıyla kurulmuştur.

Farklı yerlerde aynı konu üzerinde çalışan iki iyi arkadaş Ünver ve Uzluk zamanın koşullarına göre bilgilerini mektupla paylaşmış, Deontoloji ve Tıp Tarihi'nin Türkiye'deki ilklerini gerçekleştirmeyi başarmıştır (1,2).

Tıp Tarihi ve Etik Alanında çalışan bilim insanlarının görevinin sadece mesleğe yönelik etik eğitimi olmadığı açıktır, milli kültürü oluşturma, özerk, yüksek kalitede insan gücü yetiştirme, teknik ve yönetsel bilgi sağlama, ek olarak öğrenci eğitimi, bilim ve bilgi edinme gibi alt başlıklar dışında toplum içinde yaşanan sorunlara çözüm üretme ve toplumla işbirliği yapma zorunluluğu da bulunmaktadır (1,2,7). Ayrıca bilim etiğinin gereklerinden birisinin üniversite ortamında bilim insanının eğitici ve araştırmacı olarak öğrenciye model olduğu ileri sürülebilir (8).

Lisansüstü eğitimin önemi

Bu çalışmada nitel verilerin analiz çerçevesi üçüncü araştırmacı (MAG) tarafından geliştirilmiştir. Literatürlere dayalı olarak (13,14,15), bu çalışma sürecinde geliştirilen “Çoklu/katmanlı bağlamsal okuma ve analiz çerçevesi” üç aşamadan oluşmaktadır. Tanımlanan bu aşamalar dikkate alınarak nitel analiz şu şekilde yapılmıştır. Birinci aşamada iki araştırmacı (MS, SYİ) ilk okuma ve analiz için verileri öncelikle bağımsız bir şekilde analiz etmiş, anlatılarda ortaya çıkan metaforları, temaları ve anlatıların bağlamlarını belirlemişlerdir. Sonrasında iki araştırmacı bir araya gelerek bu çıktılar üzerinde ortaklaşmışlardır. İkinci aşamada, üç araştırmacı, ilk aşamada ortaya çıkan çıktılar üzerinden araştırmanın kavramsal/kuramsal çerçevesini ilk haliyle oluşturmuşlardır. Üçüncü aşamada, öncelikle, ileri analiz ve doğrulama için iki araştırmacı (MS, SYİ), oluşturulan kavramsal/kuramsal çerçeve üzerinden verilere tekrar dönerek hem kavramsal çerçeveyi hem de ilk analizde ortaya çıkan tema, alt tema ve bağlamları gözden geçirmiş ve olgunlaştırmışlardır. Daha sonra üç araştırmacı tarafından temalara ve araştırmanın kavramsal çerçevesine son şekli verilmiştir (Şekil 1).

Üniversitenin saygınlığı, öğrencilerini eğitmesi ve geleceğe hazırlayabilmesi yanı sıra sahip olduğu yüksek lisans, doktora veya sanatta yeterlilik gibi lisansüstü programlarını kapsayan eğitim faaliyetlerine bağlıdır (9). Lisansüstü eğitim, hem bilimsel alana hem de pratik uygulamaların yapıldığı, bireyin kariyer hedeflerini gerçekleştirdiği, sahaya yüksek kalitede insan gücü yetiştirme amacıyla gerçekleştirilen bir etkinliktir. Uzmanlık alanına özgü akademik deneyim, üniversite çevresi veya araştırma sahası içinde teorik ve uygulamalı dersler yanı sıra tez çalışması ile elde edilmektedir (9-12). Lisansüstü eğitim alan öğrencinin yetkinliği, uzmanlaşması için seçtiği alanda yüksek düzeyde bilgi ve teknik becerilerin gelişiminin desteklenmesi; yüksek nitelikli eğitim almasının sağlanması, hesap verebilirlik çerçevesinde profesyonel standartları başarması; bilim kariyeri ve meslek yaşamı için hedeflerine ulaşabilmesi ile mümkündür. Lisansüstü öğrencinin sahip olduğu entelektüel ve kültürel zenginliğinin artırılarak yaşam boyu öğrenmesinin teşvik edilmesi de önemlidir (9). Aynı zamanda yapılan araştırmalar, lisansüstü eğitimin, bireylerin kişisel ilişkilerini, akademik ve sosyal yaşamlarını önemli ölçüde değiştirdiğini ve uzmanlıklarını artırdığını, işgücü olarak üstünlük kurlmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu sayede lisansüstü eğitim, bireylerin kariyerlerinde ve kişisel gelişimlerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Lisansüstü eğitimin en önemli gereklerinden birisi olan tez çalışması, konunun belirlenmesi, öneri verilmesi, izleme komitesinin belirlenmesi, sahada ya da laboratuvarında uygulama yapılması, verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve yazımı gibi birbirini takip eden aşamaları bulunan zorlu süreçleri barındırmaktadır (9,13). Yüksek lisans ve doktora eğitimindeki bu zorlu süreç sayesinde üniversite ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verilebilecek öğretim elemanı ve kalifiye eleman yetişmesi sağlanır.

Lisansüstü eğitimle bilgiye ulaşma, yorumlama ve değerlendirme kabiliyetini geliştirerek lisansa göre daha donanımlı olması beklenen öğrencinin tez araştırmasının alana özgü öncelikli konuları içererek özgün olmasına dikkat edilmelidir (14). Bahçeci ve Uşengül'e göre tez konusunun belirlenmesinde eğitim alınan alanla ilgili konu olması, güncel olması, teknolojik aletlerin kullanılması, indeksli dergide yayınlanma olasılığının bulunması ve araştırmacının düşüncelerini yansıtmaya belli başlı kriterler olarak belirlenmiştir (13).

Tez için seçilen konunun toplumsal gereksinimlere yanıt verecek duyarlılıkta olmasının, daha önce çalışılmayan konulardan seçilmesinin, geniş bir literatür taraması yapılmasının çalışmanın önemini artırdığı söylenebilir. Lisansüstü tez çalışması bilim insanı adayları için gerekli olan araştırma ve eğitim öğretim boyutunun birlikte olmasını sağlar (10-13). Tıp Tarihi ve Etik Alanındaki bilim insanı üniversitedeki alanın konularına yönelik sorgulayıcı araştırmalar gerçekleştirmektedir. Tıp Tarihi ve Etik Alanına özel soyut veya somut bir konu eğitimi önderliğinde eleştirel bir yaklaşımla irdelenmektedir (1,2,10-12). Türkiye’de 1970’li yıllardan sonra lisansüstü eğitim hem yüksek lisans hem doktora ile başlamıştır. Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye’de faaliyet gösteren üniversitelerin tıp fakültelerinde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, öğretim elemanı sayısı, araştırma görevlisi olarak görev yapan bilim insanı aday sayısı; lisansüstü tezlerin konu alanlarının dağılımı hakkında var olan durumu ortaya çıkarmak, lisansüstü eğitim ve öğretimin kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi yazarlar tarafından yorum katılmadan irdelenmesi adına özel zorlu sürecin betimlenmesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Türkiye’de Tıp Tarihi ve Etik Anabilim dalında görevli öğretim elemanlarının dağılımıyla, Ulusal Tez Merkezinde kayıtlı ve erişime açık, Tıp tarihi ve Etik alanı tarafından üretilen tüm tezlerin irdelenerek, alanın mevcut durumunu belirlemek, güncel durumun değerlendirilmesine katkı sağlamaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada kesitsel tanımlayıcı araştırma yöntemi kullanılarak doküman analizi yapıldı, anabilim dalı ve öğretim elemanı ve alanda lisansüstü eğitim ile üretilen tez sayıları araştırıldı. Çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ve Ulusal Tez Merkezi elektronik veri tabanları kullanıldı (15,16).

İlk aşamada 1 - 31 Ekim 2023 tarihleri arasında YÖK web sayfasında yer alan istatistik bölümünde anabilim dalı seçim bölümünde “deontoloji”, “deontoloji ve tıp tarihi”, “tıp tarihi ve deontoloji”, “tıp tarihi ve etik” “tıbbi etik” seçilerek tarama yapıldı. Kayıtlı üniversiteler, anabilim dalları ve öğretim elemanı bilgilerine ulaşıldı.

İkinci aşamada çalışmaya Tıp Fakültelerindeki Tıp Tarihi ve Etik Alanı tarafından yapılan tezler dahil edildi. Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarında yer alan yıl kısıtlaması yapılmadan Tıp Tarihi ve Etik Alanına ait tezlere ulaşmak için detaylı arama bölümüne alan adı olarak “Deontoloji”, “Deontoloji ve Tıp Tarihi”, “Tıp Tarihi ve Deontoloji”, “Tıp Tarihi ve Etik” “Biyoetik” ve “Tıbbi Etik” yazıldı. Anabilim Dallarında yayımlanmış olan 266 lisansüstü teze ulaşıldı. Excel programında veriler kaydedilerek, değerlendirildi (16).

Tez konuları etik ve tarih olmak üzere ikiye ayrıldı. Tıbbi dair kültürel gelişimi, hastalıkların, hekimlik/sağlık mesleğinin ya da tıp teknolojilerinin varoluş serüvenlerinden birini ya da birkaçını çalışma konusu olarak seçen ve seçtiği kategoride ilginç bulunduğu bir olaya, sürece ya da kişiye tarih çalışması yöntemi kullanarak odaklanan tezler tarih konusu üzerine, diğer tüm tezler ise etik konusu üzerine yazılmış olarak değerlendirildi.

Üçüncü aşamada elde edilen veriler anabilim dalları, öğretim elemanı sayıları, dağılımı ve lisansüstü eğitimin mevcut durumu literatürle karşılaştırılabilir olarak değerlendirildi.

BULGULAR

Yüksek Öğretim Kurumunun web sayfasında yer alan 2023 eğitim öğretim yılında akademik birim sayılarına göre kayıtlı üniversite sayısı 208’dir (15). Üniversite türüne göre tıp fakültelerinin dağılımı irdelendiğinde 61 ilde 91 devlet, 37 vakıf toplam 128 tıp fakültesi bulunmaktadır (15). YÖK’ün web sitesinde yer alan faaliyet gösteren üniversitelerde Tıp tarihi ve Etik alanına ait farklı isimlerle toplam 58 Anabilim Dalı bulunmaktadır. Anabilim dallarında profesör 28, doçent 20, doktor öğretim üyesi 38, öğretim görevlisi 3, araştırma görevlisi ise 13 olup toplam 102 (41 kadın, 61 erkek) öğretim elemanı görev yapmaktadır (Tablo 1).

Tablo1. Anabilim dallarının ve öğretim elemanlarının üniversitelere göre dağılımı

Üniversite Adı	Üniversite Türü	AD*	Profesör	Doçent	Dr. Öğr. Üyesi	Öğr. Gör.	Arş. Gör.	Genel Toplam
ACIBADEM M. ALİ AYDINLAR ÜNİ	VAKIF	TTE	1	1	0	0	0	2
AFYONKARAHİSAR SAĞ BİL ÜNİ	DEVLET	DTT	0	1	0	0	0	1
AKDENİZ ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	2	0	0	3
ALTINBAŞ ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	1	0	0	2
AMASYA ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
ANKARA MEDİPOL ÜNİ	VAKIF	TTE	0	0	1	0	0	1
ANKARA ÜNİ	DEVLET	TTE	3	0	1	0	1	5
BAHÇEŞEHİR ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	0	1
BAŞKENT ÜNİ	VAKIF	TTE	0	0	2	1	0	3
BEZM-İ ÂLEM VAKIF ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	1	2
BİRÜNİ ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	0	1
BURSA ULUDAĞ ÜNİ	DEVLET	TTE	1	1	1	0	0	3
ÇUKUROVA ÜNİ	DEVLET	TTE	1	1	0	0	0	2
DEMİROĞLU BİLİM ÜNİ	VAKIF	TTD	0	0	1	0	0	1
DOKUZ EYLÜL ÜNİ	DEVLET	TTE	1	1	0	1	0	3
EGE ÜNİ	DEVLET	TTE	1	0	0	0	0	1
ERCİYES ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİ	DEVLET	TTE	0	2	0	0	2	4
FIRAT ÜNİ	DEVLET	DTT	0	0	1	0	0	1
GAZİ ÜNİ	DEVLET	TETT	1	1	0	0	0	2
HACETTEPE ÜNİ	DEVLET	TTE	1	0	2	0	2	5
HALIÇ ÜNİ	VAKIF	TTE	0	0	1	0	0	1
HARRAN ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
İNÖNÜ ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	0	0	0	1
İSTANBUL AREL ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	0	1
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	1	0	1	3
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	1	2
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİ	VAKIF	TTE	0	0	1	0	0	1
İSTANBUL SAĞLIK VE TEKNOLOJİ ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	0	1
İSTANBUL ÜNİ	DEVLET	DTT	2	0	1	0	0	3
İSTANBUL ÜNİ-CERRAHPAŞA	DEVLET	TTE	1	0	1	0	1	3
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİ	VAKIF	TTE	0	0	1	0	0	1
İSTİNYE ÜNİ	VAKIF	DTT	0	0	1	0	0	1
İZMİR EKONOMİ ÜNİ	VAKIF	TTE	0	1	0	0	0	1
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	0	0	1	1
KAFKAS ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
KARADENİZ TEKNİK ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	0	0	0	1
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	2	0	0	2
KOCAELİ ÜNİ	DEVLET	TTE	2	1	0	0	1	4
KOÇ ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	0	1
KÜTAHYA SAĞ BİLÜNİ	DEVLET	DTT	0	1	0	0	0	1
LOKMAN HEKİM ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	0	0	0	1
MALTEPE ÜNİ	VAKIF	TTE	1	0	1	0	0	2
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİ	DEVLET	TE	0	0	1	0	0	1
MARMARA ÜNİ	DEVLET	TTE	1	0	1	1	0	3
MERSİN ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	1	0	0	2
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİ	DEVLET	TTE	1	0	1	0	0	2
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	0	0	0	1
PAMUKKALE ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	1	2
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
SAĞ BİL ÜNİ	DEVLET	TTD	0	0	3	0	1	4
SAĞ BİL ÜNİ	DEVLET	TTE	0	1	0	0	0	1
SİVAS CUMHURİYET ÜNİ	DEVLET	TTE	1	0	0	0	0	1
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİ	VAKIF	TTE	0	1	1	0	0	2
TRAKYA ÜNİ	DEVLET	TTE	0	0	1	0	0	1
UFUK ÜNİ	VAKIF	TT	0	1	0	0	0	1
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİ	DEVLET	DTT	0	0	1	0	0	1
TOPLAM			28	20	38	3	13	102

*TTE: Tıp Tarihi ve Etik; TT: Tıp Tarihi; DTT: Deontoloji ve Tıp Tarihi; TTD: Tıp Tarihi ve Deontoloji; TE: Tıbbi Etik, TETT: Tıp Etiği ve Tıp Tarihi

Ulusal Tez Merkezinde yer alan Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı tezleri irdelendiğinde 1985-2023 tarihleri arasında doktora derecesinde 142, tıpta uzmanlık derecesinde 12, yüksek lisans derecesinde ise 112 olmak üzere toplam 266 tez yer almaktadır. Lisansüstü öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı 175 kadın, 91 erkektir. Lisansüstü öğrencilerin çalışma konusu olarak 154'sinin etik alanı üzerinde 112'sinin tarih alanı üzerinde çalıştıkları tespit edildi (Tablo 2).

Tablo 2. Tezlerin cinsiyet, konularına ve dereceye göre dağılımı

Derece	Etik konusuyla ilgili tezler		Tarih konusuyla ilgili tezler		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Yüksek Lisans (16 Üniversite)	14	44	16	38	112
Doktora (14 Üniversite)	29	60	28	25	142
Tıpta Uzmanlık	1	6	3	2	12
Toplam	44	110	47	65	266

Ulusal Tez Merkezindeki Tıp Tarihi ve Etik alanında uzmanlık tezleri irdelendiğinde 1990-2005 yılları arasında 12 tez, üç üniversite yer almaktadır (Tablo3).

Tablo 3. Tıp Tarihi ve Etik alanında Tıpta uzmanlık tezlerinin yıllara ve üniversitelere göre dağılımı*

Yıl	Seçilen Konu	Üniversite
1990	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 1.sınıf öğrencilerinin mesleki motivasyonları ve değer sistemleri	Ankara Üni
1992	Kurumsal etik komitelerinin sağlık hizmetlerinde yeri	İstanbul Üni
1997	Deontoloji açısından Türkiye'de tıbbi genetik	Ankara Üni
1999	Hekimbaşı Abdülhak Molla ve Türk tıbbının batılılaşmasına katkıları	İstanbul Üni
2001	Sağlık politikaları etiği ve klinik etik açısından tıpta adalet ilkesi	İstanbul Üni
2002	Yardımcı üreme teknikleri ve getirdiği etik sorunlar	İstanbul Üni
2002	Yoğun bakım ünitelerinde aydınlatılmış onam ile ilgili etik sorunlar	İstanbul Üni
2002	Hasta hakları ve etik	İstanbul Üni
2003	Örneklerle Türkiye Tıp Encümeni'nin bilimsel faaliyetleri (1946-1966)	İstanbul Üni
2003	Tıp etiğinde gerçeğin söylenmesi ve Türkiye'deki durum	Hacettepe Üni
2005	Tıp tarihi açısından Türkiye'de verem savaşı	Ankara Üni
2005	Hekim diplomat ve siyasetçi olarak Prof. Dr. Nihat Belger	İstanbul Üni

*1979 yılında Ankara Üniversitesi adına kayıtlı tezin başlığının konu dışı olmasından dolayı sehven yazıldığı düşünülmektedir.

TARTIŞMA

Türkiye'de Ulusal Tez Merkezi'nde elektronik veri ortamında Ekim 2023 verilerine göre Tıp Tarihi ve Etik alanında yayımlanan 266 tez çalışması saptandı. Türkiye'de Ulusal Tez Merkezinde kayıtlı tez sayısı yaklaşık sekiz yüz bindir.

Bu tür ulusal veri tabanlarının olması, araştırmacıya olanak tanınması özele inmeden mevcut bilgiye ulaşılması açısından değerlidir. Bu veri tabanına göre Tıp Tarihi ve Etik alanında lisansüstü tezlerin ulaşılabilir olması, bilimsel alana katkı açısından önemlidir. Ülkemizde YÖK veri tabanına göre 208 üniversite, 61 ilde 128 tıp fakültesi, 28 ilde ise 58 Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı bulunmaktadır. Mevcut tıp fakültelerinin üçte ikisi devlet üçte biri ise vakıfa ait olup, benzer oran Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalları için de geçerlidir. Tıp fakültelerinin üçte ikisinde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalının bulunmaması önemlidir ayrıca yaklaşık yarısından fazlasının İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversitelerde yer alması anabilim dallarının yoğunlaştığı yer konusunda dikkat çekicidir. Sargın'a göre Türkiye'de üniversitelerin dağılımının bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltacağı öngörülmektedir.

Üniversitelerin orta büyüklükteki şehirlerde kurulmasıyla öğrenci ve öğretim elemanının şehre sosyokültürel ve ekonomik açıdan katkısı olacağı düşünülmektedir. Üniversite; araştırmaların yapıldığı, bilgilerin üretildiği ve donanımlı bireyler yetiştiren kurumlardır. Eğitim-öğretimde altyapı, öğretim üyesi sayısına orantılı olmayan kontenjan artışı sorun teşkil edebilmekte ve eğitim kalitesini düşürebilmektedir (9,17). Ancak tıp fakültelerinin dağılımının Sargın'ın ileri sürdüğü istendik düzeye uygun olmadığı ileri sürülebilir. Benzer şekilde orta büyüklükteki şehirlerde bulunan bazı tıp fakültelerinin kendi hastaneleri bulunmamakta, Sağlık Bakanlığı ile yapılan ortak protokolle öğrencileri hastanelere göndermektedirler (18). Ülke genelindeki tıp fakültelerinin akademik personel eksikliği önemlidir, birçok öğretim üyesi kadrosunda boşluk bulunmaktadır. Orta büyüklükteki şehirlerde bulunan tıp fakültelerinin çoğunda Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dallarının olmaması, öğrencilerin diğer tıp fakültelerdekine benzer eğitimi alması açısından eksiklik olarak değerlendirilebilir (18). Bununla birlikte lisans eğitim olanakları açısından, Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (UÇEP) ülke genelindeki tıp fakültesi eğitimlerinde müfredatın ortak hale gelmesi, geliştirilmesi ve yenilenmesi konusunda olumlu yönde katkı sağlamaktadır (19). Üniversitelerin nitelik olarak seviyelerinin artırılması istenen bir durumdur. Örneğin Siirt Üniversitesine bağlı Tıp Fakültesi 06 Temmuz 2018'de resmi olarak kurulmuş, 2019 yılında ilk öğrencilerini kabul etmiş, ancak morfoloji binasının inşası tamamlanmadığından öğrenciler Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesinde Eğitim-Öğretim görmeye başlamışlardır (20). Benzer şekilde Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Tıp fakültesi 2018 yılında kurulmuş bu bölüme yerleşen öğrenciler Erzurum Atatürk Üniversitesinde eğitimlerine devam etmektedirler (21).

Üniversitelerin kurulmasında bilgi ve teknolojiye ihtiyaç hissedilmesi kadar ülkenin sosyokültürel ve ekonomik yapısının önemi büyüktür. Üniversite kamuya, içinde bulunduğu topluma ve tüm insanlığa karşı sorumlu bir kurumdur. İhtiyacı olan kaynakları bulunduğu yerin çevresinden sağlamaktadır. Üniversitelerin temel akademik faaliyetleri araştırma yapılması, bilgi üretimi, bilginin yayılması ve bilginin topluma sunulmasıdır. Araştırma ve bilgi arasındaki güçlü ilişki doğa ve sosyal bilimlerde arasında ayırım gözetmeksizin üniversite ortamında varlığını hissettirir. Üniversitede lisans ve lisansüstü öğrenci kendi araştırmasını yüklenirken öğretim üyesini rol model olarak benimseyecektir (8,22). Eğitim ve araştırma ile birlikte kamuya hizmet, üniversitelerin dışa dönük aktiviteler ile üst düzey bilgiyi halka iletme çabası olarak değerlendirilebilir. Son dönemde ise üniversitelerden uluslararası bilgi hizmeti beklenmekte, genelinde insanlığı ilgilendiren konuların alana özel ise tıp etkinliği ve tıbbi araştırmaların uluslararası düzeyde tartışılması ve paylaşılması üniversitenin misyonuna eklenmektedir (5,22). Tıp Tarihi ve Etik alanında öğretim elemanı olarak araştırma görevlisinin yeterli sayıda olmaması, lisansüstü öğrencileri işgücü açısından üniversite ortamında yer almadıklarını işaret etmektedir. Lisansüstü eğitim olarak en az altı sene maddi kazanç olmadan eğitime devam etmek zorlu bir süreçtir. Ekonomik açıdan başka bir işyerinde çalışan gençlerin teorik ve uygulamalı dersler yanı sıra tez çalışması için üniversite çevresi veya araştırma sahası içinde yeterince bulunamaması önemlidir. Bu durumun gençlerin Tıp Tarihi ve Etik alanını kariyer planlarına dahil etmesinde engel olabileceği gibi alana özel farklı sorunları ortaya çıkarabileceği de ileri sürülebilir.

Türkiye'de Cumhuriyet öncesinde 19. yüzyılda ilk üniversiteler ve tıp fakültesi kurulmuş, Cumhuriyet döneminde ise farklı dönemlerde üniversitelerin sayısı artmış ve yapısal değişikliklere uğramıştır (22). YÖK'ün kurulmasıyla bir çatı altında toplanan üniversitelerde mevcut kayıtlı ön lisans, lisans, lisansüstü öğrenci sayısı yaklaşık yedi milyon olup, lisansüstü öğrenci oranı %7'dir. Ancak hala lisansüstü eğitim gören öğrenci sayısı istenen seviyeden uzaktır (15). Türkiye'de lisansüstü eğitimin tarihi üç döneme ayrılabilir. Birinci dönem 1970'lerden önce sadece doktora olarak, sınavsız, lisans bitirmiş öğrenciler arasından seçilen kişilere usta çırak ilişkisi şeklinde verilen bir eğitim olarak verilmiştir. İkinci dönemde ise 1970 ile 1982 arasında gerçekleşen lisansüstü eğitim, yüksek lisans ve doktora olarak belirlenmiş tez şartı getirilmiştir. Üçüncü olarak 1982'den sonra ve günümüzde devam eden dönemde ise lisansüstü eğitim "Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği"ne göre enstitülerde vermeye başlamıştır. Enstitüler tarafından verilen lisansüstü eğitim, sosyal, sağlık, fen ve eğitim gibi farklı alanlarda gerçekleşmektedir.

Lisansüstü eğitim o alanda ihtiyaç duyulan bilim insanıyla birlikte tüm meslek dalları için nitelikli insan gücü yetiştirilmesini sağlamakta, yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlilik yanı sıra tıpta uzmanlık eğitimlerini de kapsamaktadır. YÖK tarafından 2010 yılında yapılan düzenleme ile lisansüstü eğitim verilmesi için öğretim üyesinin belli sayıda olma şartı getirilmiştir. Lisansüstü eğitimde nicelik kadar niteliğin de önemi büyüktür. Ancak niteliğin yerine gelmesi için birçok eksiğin giderilmesi zorunludur (23).

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalında öğretim elemanlarının üçte ikisinden fazlasının kadın olmasının literatüre göre sağlık alanında temel bilimlerin kadınlar tarafından daha fazla tercih edilmesine benzer olduğu düşünülmektedir (24).

Tıp Tarihi ve Etik alanında etik konuları üzerinde daha fazla çalışma yapıldığı dikkati çekmektedir. Tıp etiğine olan ilginin hem felsefi hem de uygulama alanına yönelik karmaşık ve etik ikilem barındıran güncel durumların ele alınmasının zorunluluğundan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bu konuyla ilgilenen etik uzmanları sağlık çalışanlarının etik sorunları çözebilecek araç arayışlarına karşılık yayınlar hazırlamaktadır. Buna istianeden Tıp Tarihi ve Etik alanı haricinde sağlıkla fiilen veya dolaylı olarak uğraşanlar gibi sosyal alanlar tarafından üretilen tıp etiği konusunu barındıran lisansüstü tezlerin Ulusal Tez Merkezi'nde bulunması dikkat çekicidir. Ancak Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalında lisansüstü eğitim alanlar tarafından yazılan tezlerin diğerlerinden farkının tezlerde dil birlikteliğinin olması ayrıca sağlık hizmeti sunumunda ahlaki/etik yapılanma üzerinde söz sahibi olma olasılığından dolayı olduğu ileri sürülebilir. Tıp etiği ile ilgili son derece karmaşık olan konuları eleştirel incelemeye tabi tutabilmek önemlidir. Tıbbi uygulamalardaki eylemlerin etik açıdan yorumlanmasında Tıp Tarihi ve Etik alanında eğitim almış kişilerin görüşlerinin alınmasının hem kuramsal açıdan yapılan çalışmaya hem de sağlık çalışanına uygulama alanında katkı sağlayacağı açıktır. Ek olarak entelektüel tarih bilgisi, sosyoloji ve felsefe açısından çalışmada ileri sürülen hipotezi açıklayabilmek için konunun Tıp Tarihi ve Etik bakış açısının eklenerek irdelenmesi sorunların tanımlanmasına ve çözüm yolları için gerekli kavramsal alt yapının oluşmasına olanak sağlamaktadır (5,25,26).

Çalışmamızda tespit edilen Tıp Tarihi ve Etik alanında yapılan tezlerin yaklaşık üçte birinin tarih çalışması olması, lisansüstü eğitim açısından alanın iki boyutuyla birlikte değerlendirildiğini gösteren oldukça olumlu bir durumdur. Tıp tarihi hastalıkların, insan sağlığına yönelik mesleklerin ve tıp teknolojilerinin evrimini inceleyerek geçmişin bütünlüğünü anlamaya çalışırken tıbbi zihniyetin oluşumunu ortaya çıkartan multidisipliner çalışmayı gerektiren bir alandır. Çalışmamızdaki olumlu tespit günümüzde toplum, kültür tarihi ve alan tarihçiliği gibi daha geniş perspektiflere yönelik ilginin artması özelinde tıp tarihine yönelik çalışmaların daha fazla yapılacağına dair ipucu olabilir (25). Üniversite misyonuna uygun olarak yapılan tıp tarihi çalışmalarıyla lisansüstü eğitim alan öğrenci sayesinde Anadolu'da bulunan tıp tarihi zenginliği ortaya çıkarılabilecek, üretilen yayınlar ile elde edilen bilgi hem topluma aktarılabilecek hem de uluslararası alanda paylaşılabilmenin yolunu açacaktır.

Ulusal Tez Merkezi'nde yüksek lisans derecesinde 1985, doktora derecesinde ise 1988 yılından önce alana ait tez bulunmaması, anabilim dalları veya ait oldukları sağlık bilimleri enstitüsünde mezun olan öğrenci veya yapılan tezlere dair çevrim içi bilginin standart şekilde olmaması önemlidir. Açık erişim şeklinde ücretsiz, tam metin ve çevrim içi tezlere ulaşılması Dünya'da ancak 1990'ların ikinci yarısından sonra dijital tez kütüphanelerinin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye'de ilk tez kütüphanesi ODTÜ kütüphanesidir (2003) sonra Ankara Üniversitesi (2005), Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) sonrasında diğer üniversitelerde açık arşiv sayısı artmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'de TÜBİTAK Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezinin (TÜRDOK) tarafından akademik tezlerin denetlenmesi 1970'lerde başlamış, YÖK Uluslararası Bilgi Tarama ve Dokümantasyon Merkezi (1984) kurulmuş, üniversitelerde yapılan tezleri toplamıştır(1987). TÜBİTAK ULAKBİM'e devredilmesiyle (1996) YÖK Ulusal Tez Merkezi olarak yapılandırıldıktan sonra tezler elektronik ortamda (CD-ROM) (2006) kabul edilmiştir.

“Elektronik Tez Arşivi Projesi” (2007) ile tezlerin dijital ortama aktarılıp ve hizmetin çevrim içi sunulması amaçlanmıştır. “Tez Yayımlama İzin Belgesi” ile öğrencilerden izin alınarak sisteme yüklenen tezlerin üç yıllık kısıtlamadan sonra açık erişime geçmesi ve 2006 öncesindeki yazarlardan izin alınan tezlerin dijital ortama aktarılması sağlanmıştır. En son YÖK yasasında eklenen madde (2018) ile yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından gizlilik kararı alınmayan bütün tezlerin çevrim içi ulaşılmasına olanak verilmiştir (2018). Ancak tezler çevrim içi ortama gerekli standartlara uygun aktarılmadığı için ulusal ve uluslararası birçok arama motoru tarafından taranamamaktadır. Tonta ve Akbulut’un çalışmasında belirttiği üzere açık erişime sahip olmayan tezlere ulaşmak ancak yayınlandığı üniversitenin olanaklarına bağlıdır, “gri yayın” adını alan bu yayımlar görünmez bilimin en yararlısı, yararlı bilimin en görünmez türüdür. Kalitesinden dolayı tezlerin ulaşılabilirlik(görünürlük) sorunun çözülmesi önemlidir (27).

Tıp Tarihi ve Etik öğretim elemanlarının ve lisansüstü tezlere yönelik durum tespiti yapılan bu niceliksel araştırmada bu güne kadar Tıp Tarihi ve Etik alanına çalışmasıyla katkıda bulunan ama dijital ortama aktarılmayan bilgiler ve o bilgiyi üreten neslin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğuna dair bir kanaat oluşmuştur. Acıduman’ın 2018 yılında Prof. Dr. Feridun Nafız Uzluğ’un tarih araştırmalarında yöntem bilgisini aktardığı araştırma, alana hizmet eden bilim insanlarının çalışmalarının, Tıp Tarihi ve Etik alanında eğitim alan bütün öğrencilerin ve fiilen çalışmaya devam eden akademisyenlerin ulaşabileceği uzaklıkta olmasının önemini gözler önüne sermektedir (28). Bu nedenle elektronik ortama aktarmanın maliyetinin oldukça düşük olduğu göz önünde bulundurularak üniversitelerde bulunan tezlerin kopyalarının dijitalleştirilmesi ve açık erişime açılması için atölyeler oluşturulması önemlidir. Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalları Başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda Şefik Görkey’in önerdiği gibi telif hakları, intihal etik sorunlardan arındırılmış Tıp Tarihi ve Etik alanına özgü özellikle 1930’lardan sonra yapılan Tıp Tarihi çalışmaları başta olmak üzere yayımların, tezlerin dijitalleştirilmesiyle özel kütüphaneler kurulabileceği ileri sürülebilir (29).

SONUÇ

Güncel sorunlarla ilgili bilgi arayışına modern tıbbın gereklerine uygun ortak bir dille cevap verilebilmesi yapılan çalışmaların, genç insanlara ulaşımının sağlanması ile mümkün olabilir. Mevcut durum tespitini sağlayan bu kesitsel tanımlayıcı çalışma ile Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dallarının, alana özgü öğretim elemanlarının dağılımında Türkiye’deki diğer disiplinlerdekine benzeyen ve kendine has sorunların olduğu; Tıp Tarihi ve Etik alanına özgü etik ve tarih olmak üzere her iki boyutu ele alan çok değerli tez çalışmalarının olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak tüm disiplinler özelinde ise Tıp Tarihi ve Etik alanında yazılan açık erişime dahil edilmeyen tezlere ulaşılması, dijitalleştirilmesi ve çevrim içi hale getirilmesi için Ulusal Tez Merkeziyle birlikte ve haricinde özel çaba harcanması gerektiği açıktır. Bu çaba hem tıp tarihi ve etik alanında yapılan çalışmaların gün yüzüne çıkmasına hem lisansüstü eğitim alan öğrencilerin eğitimine katkı sağlayacaktır. Ek olarak Çalışmamıza benzer tanımlayıcı çalışmaların yapılması alana özel sorunların tespitine yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- 1) Günergun, F. “Türkiye’de Tıp Tarihi: Geçmiş Yıllardaki Çalışmalar İle Son Araştırmaların İncelenmesi”. Tarih Okulu Dergisi, 2013;14:267-280.
- 2) Nuran Yıldırım ve Yeşim Işıl Ulman, “The past and present of medical history and ethics (deontology) teaching at Istanbul University,” 37. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı (10-15 Eylül 2000, Texas (ABD) 2000, s. 238-243.
- 3) Dünya Hekimler Birliği, Tıp Etiği Elkitabı, Çeviren Civaner M. Türk Tabipler Birliği Yayınları, 2005.
- 4) Schulz S, Woestmann B, Huenges B, Schweikardt C, Schäfer T. How important is medical ethics and history of medicine teaching in the medical curriculum? An empirical approach towards students' views. GMS Z Med Ausbild. 2012;29(1):Doc08. doi: 10.3205/zma000778. Epub 2012 Feb 15. PMID: 22403593; PMCID: PMC3296096.
- 5) Büken, N.Ö; Büken, E. Nedir şu tıp etiği dedikleri. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 2002; 11:1, 17-20.
- 6) Li Y. The function of philosophy of science in the teaching of medical history. Zhonghua Yi Shi Za Zhi. 2014; 44:3, 142-5.
- 7) AS. Bilgili Üniversitelerde Bilimsel/Akademik Özerklik ve Özgürlük Hakkında Bir Değerlendirme Atatürk Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Dergisi Nisan 2016; 20:1, 1-15.
- 8) Berna Arda, Esin Kahya, Tamay Başağaç, Bilim Etiği ve Bilim Tarihi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2004.
 - 9) İter İ. Akademik Başarı, Lisansüstü Eğitim Farkındalığı ve Lisansüstü Eğitim Niyeti Arasındaki İlişkiler Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 2020; 53:1, 117-156.
 - 10) Murray R. Çev: Şakir Çınkır. Tez Nasıl Yazılır Çalışma becerileri nasıl geliştirilir. Anı Yayınları, Ankara. 2014.
 - 11) Eco U. Çev: Parlak B. Tez Nasıl Yazılır İstanbul, Can Yayınları, 2017.
 - 12) Gürak H. Araştırmacılara Öneriler Tez Hazırlama, "Etkin" Sunuş ve Eleştiri teknikleri üzerine. Erişim Tarihi 03.07.2023
Erişim Adresi: <http://econwpa.repec.org/eps/othr/papers/0411/0411004.pdf>
 - 13) Bahçeci F. Uşengül L. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin tez konusu belirleme kriterlerinin incelenmesi. Turkish Journal of Educational Studies, 2018, 5.2: 85-96
 - 14) Karaman S, Bakırcı F. Türkiye’de Lisansüstü Eğitim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. II, 2010: 94-114.
 - 15) YÖK (<https://istatistik.yok.gov.tr/>)
 - 16) Ulusal Tez Merkezi (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>)
 - 17) Sargın, S. Türkiye’de Üniversitelerin Gelişim Süreci Ve Bölgesel Dağılımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007; 5: 133-150.
 - 18) Haber https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=42ba715e-3ffe-11ee-889b-1b907fcd8532
 - 19) Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı 2020
https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/mezuniyet-oncesi-tip-egitimi-cekirdek-egitimi-programi.pdf
 - 20) Siirt Üniversitesi Genel Bilgiler <https://tip.siirt.edu.tr/detay/genel-bilgiler/149092704.html> Erişim Tarihi=18.11.2023.
 - 21) Ağrı Üniversitesi Tarihçe <https://www.agri.edu.tr/detail.aspx?id=5931&bid=500&tid=6&dil=tr-TR>. Erişim Tarihi=18.11.2023.
 - 22) Antalyalı Ö. L.. Tarihsel Süreç İçerisinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008; 6: 25-40.
 - 23) Bozan, Mahmut. Lisansüstü Eğitimde Nitelik Arayışları. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2012; 4:2,177-187.
 - 24) Nalbantoğlu D. Sağlıkta dönüşüm politikalarının kadın sağlık çalışanlarının çalışma biçimlerine etkisi. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Sempozyumu Sağlıkta Kadın Emegi” Sempozyum Kitabı, 2011, 19-21.
 - 25) Kadioğlu S. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD Doktora Programı Ders Notları 2006-2009.
 - 26) Yıldırım, G. Kadioğlu, S. Etik ve tıp etiği temel kavramları. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2007; 29:2, 7-12.
 - 27) Tonta Y, Akbulut M Türkiye’de Lisansüstü Tezlere Açık Erişim, Türk Kütüphaneciliği, 2019;33:4, 219-248.
 - 28) Aciduman, A."Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk’un Tıp Tarihi Yöntem bilgisi Üzerine düşünceleri." Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi 2018; 9, 59-71
 - 29) Biyoetik Derneği Anabilim Dalı Başkanları toplantısı Prof. Dr. Şefik Görkey’in tezlerin dijital ortama geçirilmesi önerisi.